

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/45>

GREENCOMP: ЄВРОПЕЙСЬКА РАМКА КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ТА ЗАКОНОДАВСТВО

GREENCOMP: EUROPEAN COMPETENCE FRAMEWORK IN THE FIELD OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND WAYS OF ITS IMPLEMENTATION INTO UKRAINIAN EDUCATIONAL SPHERE AND LEGISLATION

Бредіхіна В.Л., к.ю.н.,

доцентка кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Батир Р.Р., студентка IV курсу факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Федоренко А.В., студентка IV курсу факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу Європейської рамки компетентностей зі сталого розвитку (GreenComp) та її змісту. У роботі детально розглянуто основні положення політики та методології, на яких базується GreenComp. Цей інструмент створений для сприяння розвитку компетентностей зі сталого розвитку, що є актуальними для здобувачів всіх рівнів освіти. Зокрема, у контексті реалізації Стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2030 року, підкреслюється особлива роль освіти та професійної підготовки як ключових факторів для досягнення цілей Європейського Союзу. Автори виділяють важливі елементи цього акту та наголошують на необхідності підвищення рівня екологічної обізнаності серед населення через освіту. Особлива увага в статті приділяється адаптації GreenComp для використання у вищих навчальних закладах України. GreenComp є універсальною рамкою, яка підходить для різних навчальних середовищ та дисциплін, тому її інтеграція у навчальні програми сприятиме вихованню нової генерації студентів, здатних критично мислити і вирішувати проблеми сталого розвитку. Автори пропонують реалізовувати «зелені» компетентності не лише в рамках нормативних дисциплін, але й через різноманітні форми неформальної освіти, такі як авторські курси, тренінги та наукові заходи. Важливо інтегрувати GreenComp у наукову діяльність, зокрема через оцінювання впливу інновацій на екологію в наукових роботах, що сприятиме розвитку необхідних професійних навичок у студентів. Законодавство також відіграє важливу роль у формуванні освітньої політики, оскільки оновлення навчальних програм і включення тем сталого розвитку є першочерговими кроками. Для успішної інтеграції «зелених» компетентностей автори пропонують удосконалити державні стандарти різних рівнів освіти та запровадити фінансування екологічних освітніх проєктів, що дозволить створити сприятливе середовище для формування екологічної свідомості у молоді. Таким чином, впровадження цієї рамки сприятиме формуванню комплексного підходу до сталого розвитку в Україні та допоможе вивести систему освіти на новий рівень відповідальності перед довілльям та суспільством.

Ключові слова: GreenComp, ЄС, екологізація освіти, «зелені» (екологічно орієнтовані) компетентності, сталий розвиток, екологічні вимоги, охорона навколишнього природного середовища.

The article is devoted to the analysis of the European Competence Framework for Sustainable Development (GreenComp) and its content. The paper examines in detail the main provisions of the policy and methodology on which GreenComp is based. This tool is designed to promote the development of sustainable development competencies relevant to learners at all levels of education. In particular, in the context of the implementation of the EU Biodiversity Strategy until 2030, the special role of education and professional training is emphasized as key factors for achieving the goals of the European Union. The authors highlight the important elements of this act and emphasize the need to increase the level of environmental awareness among the population through education. The article pays special attention to the adaptation of GreenComp for use in higher educational institutions of Ukraine. GreenComp is a universal framework that is suitable for different educational environments and disciplines, so its integration into educational programs will contribute to the education of a new generation of students who are able to think critically and solve the problems of sustainable development. The authors propose to implement green competences not only within the framework of normative disciplines, but also through various forms of informal education, such as author's courses, trainings and scientific events. It is important to integrate GreenComp into scientific activities, in particular through the assessment of the impact of innovations on ecology in scientific works, which will contribute to the development of necessary professional skills in students. Legislation also plays an important role in shaping education policy, as updating curricula and incorporating sustainable development themes are the first steps. For the successful integration of "green" competences, the authors propose to improve the state standards of various levels of education and to introduce the financing of environmental educational projects, which will create a favorable environment for the formation of environmental awareness among young people. Thus, the implementation of this framework will contribute to the formation of a comprehensive approach to sustainable development in Ukraine and help bring the education system to a new level of responsibility for the environment and society.

Key words: GreenComp, EU, greening of education, "green" (ecologically oriented) competences, sustainable development, environmental requirements, environmental protection.

Вступ (постановка проблеми). Екологізація освіти є важливим та актуальним напрямом національної екологічної політики, який спрямований на впровадження

екологічних принципів у всі рівні освітнього процесу. Сучасна система освіти повинна акцентувати увагу на посиленні екологічного світогляду молодого покоління,

роблячи питання доквілля невід'ємною частиною будь-якого навчального предмета. На сьогодні екологізація освіти є пріоритетом для багатьох країн Європи, які активно впроваджують цей підхід у свої системи навчання. Проте в Україні, попри визнану необхідність екологізації освіти, процес її запровадження стикається з певними труднощами, особливо в умовах повномасштабної війни. Економічна нестабільність, знищення інфраструктури та інші виклики змушують відкладати впровадження цієї важливої реформи. Однак саме в умовах воєнних і післявоєнних криз питання екологічної освіти стає ще актуальнішим. Відновлення країни вимагатиме комплексного підходу до сталого розвитку, і екологічна освіта може стати ключовим елементом цього процесу, забезпечуючи підготовку фахівців, здатних відновлювати не лише економіку, а й доквілля, яке постраждало внаслідок воєнних дій.

Мета статті полягає у тому, щоб надати детальну характеристику «зелених» компетентностей, які передбачені у звіті Європейської Комісії "GreenComp" та запропонувати шляхи їх інтеграції в український освітній та правовий простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематиці екологізації освіти та культури, удосконаленню екологічної освіти, а також впровадженню екологічних компетентностей в навчальні програми освітніх компонентів були присвячені роботи таких науковців, як Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, Л. І. Большак, А. П. Гетьман, Н. А. Демешкант, О. В. Донець, І. А. Дубович, В. М. Єрмоленко, В. М. Курепін, Е. В. Позняк, В. В. Рогоза та ін. Водночас із євроінтеграційним курсом України та впровадженням принципів сталого розвитку у більшість сфер суспільного та соціально-економічного життя виникає необхідність подальшого наукового осмислення ролі екологічної складової освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна концепція сталого розвитку бере свій початок з доповіді Римського клубу «Межі зростання» (The Limits to Growth), опублікованої в 1972 році [1, с. 9]. У цій доповіді підіймалася критично важлива проблема: довготривалий економічний розвиток може бути несумісним із здатністю планети забезпечувати людство природними ресурсами та підтримувати екологічну рівновагу. У результаті було висунуто дві ключові тези, які стосуються світового майбутнього. Перша теза полягає в тому, що якщо нинішні глобальні тенденції, такі як зростання населення, збільшення обсягів виробництва, виснаження природних ресурсів і забруднення довкілля, залишаться незмінними, то в найближчі десятиліття, ймовірно вже в середині XXI століття, людство зіткнеться з фізичною межею розвитку на планеті, і ця межа призведе до неконтрольованого зменшення населення, економічного спаду та деградації екосистем, що може створити серйозні виклики для виживання людської цивілізації. Такий сценарій розвитку передбачає кризи ресурсів, зростання соціальних напружень та загострення глобальних проблем, пов'язаних зі зміною клімату і зменшенням біорізноманіття. Друга теза у свою чергу пропонує альтернативу. Вона наголошує на тому, що людство має змогу змінити ці згубні тенденції, перейшовши до економічної, соціальної та екологічної стабільності, якщо люди навчаться мислити системно і розуміти важливість екологічної рівноваги та збалансованого використання ресурсів. Така зміна свідомості передбачає перехід до «сталого розвитку», коли соціальні та економічні потреби задовольняються без шкоди для майбутніх поколінь і навколишнього середовища [1, с. 10].

Особливу увагу концепція сталого розвитку отримала у 2015 році, коли на Саміті ООН була ухвалена резолюція «Перетворення нашого світу: порядок денний в області сталого розвитку до 2030 року». В рамках цього глобального плану були визначені 17 цілей сталого розвитку, які ставлять перед людством амбітні завдання, такі

як викорінення бідності, ліквідація голоду, забезпечення доступу до якісної освіти, досягнення гендерної рівності, покращення систем охорони здоров'я, надання чистої води та санітарії, розвиток відновлюваних джерел енергії. Також значна увага приділяється економічному зростанню, розвитку інноваційної промисловості, скороченню нерівності та реалізації кліматичних ініціатив. Кожна з цих цілей є невід'ємною частиною сталого розвитку, оскільки спрямована на вирішення глобальних викликів, з якими стикається сучасне суспільство. Важливо зазначити, що досягнення цих цілей залежить від міжнародної співпраці та партнерства, і лідери майже 200 країн, серед яких і Україна, взяли на себе зобов'язання працювати над досягненням цих цілей до 2030 року [2, с. 402].

Як логічне продовження ідеї сталого розвитку, у 2019 році Європейська Комісія представила так званий Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) – стратегічну ініціативу Європейського Союзу, спрямовану на радикальну трансформацію економіки та суспільства задля досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. В рамках ЄЗК було запропоновано зробити Європу першим континентом, який повністю відмовиться від вуглецевих викидів, зберігаючи при цьому конкурентоспроможність економіки та соціальну справедливість. Основними принципами цього курсу проголошувалися: наукове обґрунтування, амбітність, інклюзивність, справедливість та солідарність. Серед конкретних заходів реалізації ЄЗК були передбачені значні інвестиції у розвиток відновлюваної енергетики, модернізація промисловості та транспортної інфраструктури, а також підтримка «зеленої» інноваційної економіки.

На виконання поставлених цілей вже у 2021 році Європейська комісія оприлюднила важливий документ під назвою «Зелені компетентності. Європейська рамка компетентностей для стійкого розвитку» (GreenComp. The European sustainability competence framework). Цей звіт, підготовлений Спільним Дослідницьким Центром спільно з освітніми та науковими організаціями ЄС, має на меті надати науково-обґрунтовану підтримку для формування європейської політики в контексті сталого розвитку. Рамка GreenComp є складовою частиною Європейського зеленого курсу, що підкреслює значущість цього курсу як політичного інструменту для сприяння екологічному переходу. Її основна ідея полягає в тому, щоб за допомогою освіти розвивати необхідні компетентності для досягнення стійкого розвитку [3, с. 138]. Вона виконує роль «активатора», стимулюючи суспільство до навчання екологічно відповідальності поведінки. У звіті зазначено, що «зелені компетентності» або GreenComp – це набір навичок, знань та ставлень, які необхідні для того, щоб сприяти стійкому розвитку на різних рівнях – від індивідуальних до суспільних. «Зелені» компетентності містять не тільки знання про проблеми навколишнього середовища, але й уміння ефективно планувати, приймати рішення і діяти таким чином, щоб підтримувати екологічне здоров'я планети і суспільства. Важливий акцент робиться на розвитку відповідального ставлення до природних ресурсів та майбутніх поколінь. Окрім того, документ підкреслює значення інтеграції екологічних компетентностей у навчальні програми, щоб виховувати нові покоління громадян, які будуть здатні впроваджувати стійкі, екологічно орієнтовані рішення у своїй професійній та особистій діяльності.

Варто зазначити, що «зелені» компетентності іноді називають компетентностями сталого розвитку або екологічними компетентностями, хоча останній термін може мати дещо звужене значення. «Зелені» компетентності стосуються не лише збереження природного середовища, але й соціальної та економічної відповідальності, що підкреслює комплексний підхід до вирішення глобальних викликів. Для ефективного впровадження цієї ідеї у звіті ЄС були визначені чотири основні сфери, що містять різнозначно важливі компетентності.

Перша сфера – «Втілення цінностей сталого розвитку» – зосереджена на важливості прийняття та впровадження цінностей, що підтримують стійкість. Вона охоплює три ключові компетентності: цінність сталого розвитку, підтримка справедливості та сприяння природі. Вони забезпечують основу для розвитку етичної відповідальності та екологічної свідомості у суспільстві.

Друга сфера – «Охоплення складності процесу сталого розвитку» – розглядає системне мислення та креативний підхід до вирішення складних проблем. Вона стосується формування проблемних завдань, що спонукає до глибшого розуміння взаємозв'язків між природою, економікою та суспільством. Комісія вважає, що критичне мислення допомагає комплексно оцінювати виклики сталого розвитку, в той час як креативність дозволяє знаходити інноваційні рішення.

Третя сфера – «Прогнозування майбутнього сталого розвитку» – спрямована на розвиток аналітичного мислення та навчання сталої грамотності. Процес адаптації та прогнозування відіграє важливу роль у плануванні майбутніх дій, спрямованих на підтримку сталого розвитку, що дозволяє організаціям та суспільству передбачати наслідки своїх дій і впроваджувати стратегічні зміни задля забезпечення стабільного майбутнього.

І четверта сфера – «Діяльність щодо формування сталого розвитку» – акцентує на важливості політичного управління та колективних дій суспільства. Вона підкреслює необхідність спільних зусиль, політичної волі та особистої ініціативи кожного громадянина для досягнення екологічної стійкості [4].

У цьому контексті Європейський рамковий документ GreenComp виступає як концептуальна довідкова модель для навчання протягом життя. Він може використовуватися для реалізації тих важливих функцій післядипломної освіти, що спрямовані на підвищення обізнаності про важливість навчання для сталого розвитку. GreenComp рекомендовано до застосування як у формальній, так і у неформальній освіті, включно з загальною середньою, професійною, фаховою передвищою та вищою. Водночас, ці компетентності можуть бути інтегровані до стратегій наймання на роботу або різних програм розвитку. Наукові та дослідницькі організації отримують можливість на основі GreenComp проводити емпіричні дослідження щодо впливу цих рамок на результати навчання. У професійній освіті GreenComp може використовуватися для розробки та оновлення професійних стандартів, осучаснення профільних посад або створення нових кваліфікацій, що відповідають вимогам часу [5, с. 115].

Тому нині перед Україною постає важливе питання: чи існує можливість інтегрувати ці «GreenComp навички», отримані через неформальну або інформальну освіту, у формальну освітню систему, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як повномасштабна війна? У відповідь на це питання, Міністерство освіти і науки України в 2022 році видало наказ «Про затвердження Порядку визнання у вищій і фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти» (далі – Порядок) [6]. У цьому документі визначені загальні вимоги, послідовність процедур і критерії, які регулюють процес визнання компетентностей, здобутих у межах неформальної освіти. Однією з ключових особливостей Порядку є те, що відповідальність за організацію та впровадження процедури визнання покладатиметься безпосередньо на освітні заклади. Кожен заклад самостійно розробляє власне положення щодо процедури визнання результатів неформального навчання, що включає і організаційні аспекти, і методи оцінювання, і критерії визнання та формат проведення оцінювання. Завдяки цьому, компетентності, отримані шляхом неформальної освіти, можуть бути офіційно визнані та інтегровані у формальну освіту, що своєю чергою, відкриває нові

можливості для студентів і підвищує якість освіти. Така ініціатива відповідає глобальним цілям сталого розвитку, серед яких є забезпечення доступу до якісної освіти для всіх і створення умов для навчання протягом життя.

Опанування «зелених» компетентностей в освітньому процесі має бути важливим елементом сучасної навчальної програми на всіх рівнях освіти. Зазвичай цей процес повинен відбуватися в межах нормативних дисциплін, які мають формувати базові знання та навички, які необхідні для екологічно-відповідальної поведінки. Проте існує чимало можливостей для розширення освітнього досвіду у сфері «зелених» компетентностей через неформальну освіту. Як приклад можна навести неофіційні освітні заходи, такі як авторські курси, тренінги, відкриті лекції, онлайн-курси на освітніх платформах, альтернативні програми, освітні проекти, стажування та круглі столи, які би створили багатий контекст для опанування GreenComp.

Опанування GreenComp також має бути невід'ємною частиною наукової діяльності в закладах освіти. У наш час студенти беруть участь у різноманітних конкурсах, конференціях та наукових гуртках, що теж є формами неформальної освіти. Це дозволяє їм апробувати власні дослідження і розвивати навички, необхідні для сучасної професійної діяльності. З метою інтеграції GreenComp у наукову діяльність було би доцільно включити вимоги щодо оцінювання впливу інноваційних розробок на навколишнє середовище та прогнозування впливу на сталий розвиток у процесі написання наукових робіт. Залучення студентів до наукових неформальних заходів має бути додатковим стимулом для їхньої участі, зокрема у вигляді балів для рейтингу студентів.

Законодавство теж може мати суттєвий вплив на формування освітньої політики, зокрема у сфері додаткової інтеграції європейських «зелених» компетентностей у Державний стандарт базової середньої освіти, який вже містить серед ключових освітніх навичок й екологічну складову. Остання, зокрема, передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони навколишнього природного середовища, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку суспільства [7]. Тому оновлення навчальних програм є одним із перших і найважливіших кроків на шляху до адаптації національної середньої освіти до європейських «зелених» стандартів. Зміст навчання повинен включати теми, пов'язані із сталим розвитком, екологічними проблемами, їх причинами та способами вирішення, воно може охоплювати питання зміни клімату, збереження біорізноманіття, ефективного та екологічно збалансованого використання природних ресурсів, а також певних екологічних технологій. Важливо також визначити ключові компетентності, які будуть закріплені в навчальних планах. «Зелені» компетентності мають стати однією з основних складових сучасної освіти.

Законодавчі ініціативи повинні включати прийняття нормативних актів, що сприятимуть інтеграції екологічної освіти на всіх рівнях навчання – від початкової до вищої освіти. Крім того, критично важливим для реалізації цих ініціатив є фінансування еколого-освітніх програм. Держава має запровадити спеціальні програми фінансування для шкіл, які впроваджують проекти з екологічної освіти, як приклад, надання грантів на розробку навчальних матеріалів, проведення екологічних заходів або реалізацію екологічних ініціатив. Завдяки належному фінансуванню, заклади базової середньої освіти зможуть створити сприятливі умови для формування екологічної свідомості у молодого покоління.

Особливої уваги слід приділити також впровадженню екологічної компоненти й до Державних стандартів вищої освіти, зокрема, до системи юридичної освіти, на чому

неодноразово наголошувалося в науково-правовій літературі [8, с. 29; 9, с. 61]. Так, у Стандарті вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644, екологічна складова представлена лише у складі загальних компетентностей як «Прагнення до збереження навколишнього середовища» і то розміщена на останньому місці серед інших [10]. Коло ж спеціальних (фахових) компетентностей майбутнього випускника-юриста залишилось без навичок, які б мали сформулювати його екологічне мислення та еколого-правову культуру. Враховуючи сучасні виклики, це, на наш погляд, є суттєвою прогалиною у справі наближення національних освітніх стандартів до засад сталого розвитку.

Отже, проаналізувавши наведені положення, можна стверджувати, що GreenComp є важливим інструментом для підтримки сталого розвитку через освіту та професійне навчання, забезпечуючи безперервне підвищення компетентності суспільства в умовах швидкоплинних глобальних викликів. Інтеграція «зелених» компетентностей у систему освіти є важливим етапом на шляху до сталого розвитку суспільства, і Україна теж має можливість взяти участь у такій реалізації. Це вимагає певного комплексного підходу, який має поєднувати оновлення навчальних програм, визначення ключових компетентностей у державних освітніх стандартах, розробку законодавчих ініціатив та забезпечення фінансування. У результаті чого, такі кроки не лише підготують здобувачів всіх рівнів освіти до викликів сучасного світу, але й сприятимуть формуванню відповідального ставлення до довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чала В. С. Генезис концепції сталого розвитку як динамічна реакція на виклики індустріальної епохи. *Економічний простір*. 2022. № 182. С. 7–16.
2. Семигіна Т., Маркевич Н. «Зелені» компетентності та «зелені» навички: огляд міжнародного досвіду. *Grail of science*. 2022. № 16. С. 400–406.
3. Толочко С. Екологічні ініціативи Європейського Союзу для сталого розвитку суспільства. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. 2023. С. 137–139.
4. GreenComp in Practice: Case studies on the use of the European competence framework. *EntreComp4Transition*. URL: <https://entrecomp4transition.eu/2024/greencomp-in-practice/> (date of access: 21.10.2024).
5. Sourgiadaki M., Karkalakos S. "GreenComp" as a tool for examining motivation of vocational teachers to create learning opportunities for the green transition. *SN Social Sciences*. 2023. No. 3 (7). P. 114–117.
6. Про затвердження Порядку визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти : Наказ МОН України від 08.02.2022 № 130 : станом на 25 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22> (дата звернення: 21.10.2024).
7. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898: станом на 02.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.10.2024).
8. Анісімова Г.В., Донець О.В. Екологізація вищої освіти як складова національної політики: міфи чи реальність. *Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року: матеріали «круглого столу»* (Харків, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги; М-во освіти і науки; Нац. акад. прав. наук України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2021. С. 25–32.
9. Ермоленко В.М. Питання запобігання формуванню еколого-правового нігілізму у вищій юридичній освіті в Україні. Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. До 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР» (м. Київ, 9 квітня 2021 р.). Київ: Вид-во «Наукова Столиця», 2021. С. 59–62.
10. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf> (дата звернення 24.10.2024).